

# KASB-HUNAR TA'LIMI

Профессиональное образование  
Professional education

Ilmiy-uslubiy, amaliy, ma'rifiy jurnal  
2023-yil, 1-son

## Muassislar:

Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi,  
Pedagogik innovatsiyalar, professional ta'lim  
boshqaruv hamda pedagog kadrlarni qayta  
tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti

**Bosh muharrir:** Z.Y.XUDAYBERDIYEV

**Ijrochi direktor:** H.SIROJIDDINOV

## Tahrir hay'ati:

M.XOLMUXAMEDOV, R.X.JO'RAYEV,  
A.Q.JALALOV, A.R.XODJABAYEV,  
J.SH.SHOSALIMOV, A.NABIYEV,  
A.A.HASANOV, H.SIROJIDDINOV,  
K.M.GULYAMOV

Jurnal 2000-yildan nashr etila boshlangan.  
O'zbekiston matbuot va axborot agentligida  
2007-yil 3-yanvarda qaytadan ro'yxatga olinib,  
0109-raqamli guvohnoma berilgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar  
Mahkamasi huzuridagi Oliy Attestatsiya komissiyasi  
tomonidan 2017 yil 29 avgustdagi 241/8 qarori  
bilan Pedagogika fanlari bo'yicha dissertatsiyalar  
yuzasidan asosiy ilmiy natijalarni chop etishga  
tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

**Manzil:** 100095, Toshkent sh., Olmazor tumani  
Universitet ko'chasi, 2-uy  
**Tel.:** 90-979-75-89; 94-677-90-32;

**E-mail:** kasbhunartalimi@mail.ru,  
ksbjurnal@inbox.uz.

## Nashr uchun mas'ul

H.Sirojiddinov

## Sahifalovchi:

I.Sirojiddinov

Tahririyat fikri muallif nuqtai nazariga to'g'ri  
kelmasligi mumkin.

Tahririyatga yuborilgan maqolalar tahrir etilmaydi  
va egasiga qaytarilmaydi.

Jurnaldan ko'chirib bosilganda "Kasb-hunar ta'limi"  
jurnalidan olingani izohlanishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 31.01.2023-yil.  
Bichimi 60x84 1/8

Bosma tabog'i 10. Adadi 60 nusxa.  
Buyurtma "PROFIEDUPRESS" MChJ  
bosmaxonasida chop etildi.

Korxona manzili: Toshkent shahri, Sirg'ali tumani,  
Yangi Sirg'ali ko'chasi, 18-uy

# МУНДАРИЖА

|                                                                                                                                                                       |    |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Шойкулов Б. Профессионал таълим – натижалар ва Режалар .....                                                                                                          | 3  |
| Eshmirzayev G.Y. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini<br>tayyorlashda axborot-texnologik kompetentligini .....                                                 | 8  |
| Ro'ziboyeva I. Muhandislik grafikasi fanlariga oid zamonaviy adabiyotlar<br>yaratish metodikasi .....                                                                 | 11 |
| Raxmanova M.Y. Oliy ta'lim muassasalarida b'ulajak o'qituvchilari-<br>ning o'quv va kognitiv kompetentsiyasini takomillashtirish peda-<br>gogik muammo sifatida ..... | 16 |
| Raximqulova M.B. Boshlang'ich ta'limda o'qituvchilarning kreativ<br>fikrlashini rivojlantirishda xalqaro tadqiqotlar va triz texnologiyasining<br>ahamiyati .....     | 23 |
| Nurmanova D.J. Xorij tajribalari asosida sinf jamoasini boshqarish<br>usullari .....                                                                                  | 28 |

Қодирова Н.М. 6-7 Ёўлажак тарих фани ўқитувчиларининг касбий  
тайёргарлигини такомиллаштиришнинг модели..... 32

|                                                                                                                                                  |    |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Raximov X.Y. Tasviriy san'at orkali b'ulajak o'qituvchilarni san'at-<br>atishunoslik asosida kasбий Компетентсиясини ривожлантириш.....          | 38 |
| Muxitdinova M.L. Badiiy bezash ishlarida amaliy san'atning o'rni .....                                                                           | 43 |
| Xamidova M.Y. Maktabgacha o'shdaги эшитишида нуқсони бўлган бо-<br>лалар таълимида оила билан ҳамкорлик тадбирларининг ташкил эти-<br>лиши ..... | 46 |
| Shukurova H.S. O'qituvchilarning nutqini o'stirishda ta'limiy o'yinlarning<br>ahamiyati.....                                                     | 53 |
| Suyumov J.Yu. Bo'lajak o'qituvchilarning kasбий kompetentligini<br>shakllantirishdа kompyuterimitatsion modellarning ahamiyati.....              | 57 |
| Mo'minova Z.I. Maktabgacha yoshdagi bolalarda tinglash qobiliyatini<br>shakllantirishning o'ziga xos mezonlari .....                             | 62 |

Obidov J.G'. Texnologik determinizm konsepsiyasi va innovatsion  
texnologiyalar asosida texnika fanlarini o'qitish metodikasi.....67

|                                                                                                                                                                                          |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Boymirov Sh.T., Pardayeva K.Z., Tursunov Sh.T. O'qituvchilarda fizika<br>tasavvurlarni shakllantirishning nazariy asoslari .....                                                         | 73  |
| Eshqobilov E.M. Jismoniy madaniyat ta'lim yo'nalishi talabalarining<br>mustaqil ta'limini to'g'ri tashkil etish hozir va kelajakning zarurati. ....                                      | 78  |
| Hoshimov I.X. Oliy ta'lim muassasalarida o'z-o'zini qadriyatini aniqlash<br>va ilmiy-uslubiy jihatdan kasbga yo'naltirishni qo'llab-quvvatlash<br>bo'yicha metodologik tadqiqotlar ..... | 83  |
| Xujamberdiyeva SH.K. Maktabgacha yoshdagi bolalarni badiiy asarlar<br>bilan tanishtirishga doir faoliyatni tashkil etishda tarbiyachi mahorati ..                                        | 90  |
| Nurmanov A.T., Karimova Z.O. Лингвокультураология как междис-<br>циплинарное научное направление в современном гуманитарном<br>знании .....                                              | 96  |
| Қурбонова З.А. Таълим олувчиларни оилавий Муносабатларга тай-<br>ёрлашнинг педагогик шарт – шароитлари.....                                                                              | 99  |
| Файзиева М. Экспериментал тадқиқотларда психологик ҳимоя ме-<br>ханизми тизимини таҳлили.....                                                                                            | 102 |
| ГУЛЯМОВ К.М., ИКРОМОВ М.Х. Олий таълим муассасаларида<br>касбий тайёрлаш жараёнида бўлажак педагог-расомларни бадий-<br>ий-ижодий қобилиятларини ривожлантириш.....                      | 108 |
| Hasanova S.F. "O'quv lug'ati" va "o'quv lug'atchiligi" tushunchalari,<br>ularning umumiy tasniflari .....                                                                                | 115 |
| Махсудов П.М. Профессионал таълимда ўқитувчининг методик ком-<br>петентлиги масаласи .....                                                                                               | 120 |
| Tadjibaeva G.I. Bo'lajak maktabgacha ta'lim tarbiyachisining bolalar<br>fiziologiyasiga doir bilimlarini rivojlantirishning pedagogik asoslari...                                        | 124 |
| Qarshiyeva Z.Sh. Bo'lajak o'qituvchining refleksiv pozitsiyasini<br>rivojlantirish modeli .....                                                                                          | 128 |
| Sharipov Z.M. O'zga tilli guruhlarda o'zbek tili o'qitish metodikasi..                                                                                                                   | 132 |
| Baratova Y.A. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarda umumiy muhim<br>kompetensiyalarni rivojlantirishda oila, mahalla va maktabgacha ta'lim<br>tashkiloti hamkorligi .....               | 136 |
| Hudaynazarov Sh.A. Klasterli yondashuv asosida oliy harbiy ta'lim<br>muassasasi kursantlarning kasбий tayyorgarligini takomillashtirish ....                                             | 140 |
| Mamanabiyeva Sh.Sh. Xorijliklarning chet tilini o'rganishida online<br>platformaning ahamiyati .....                                                                                     | 145 |

|                                                                                                                                                                             |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Mamatova Z.X.</b> Zamonaviy ta'limda raqamli texnologiyalar: informatika fanini o'qitishda didatik o'yin texnologiyalaridan foydalanib mashg'ulotlarni tashkillash ..... | 150 |
| <b>Begisheva N.R.</b> Pedagogik diagnostika boshlang'ich sinf o'quvchilarini savodxonligini oshirish omilidir .....                                                         | 157 |
| <b>Saidova M.J., Boymurodova Z.B.</b> Boshlang'ich sinf o'quvchilarining matematik savodxonligini rivojlantirish imkoniyatlari .....                                        | 162 |
| <b>Собирова М.Р.</b> Мактабда геометрияни физика билан синхрон ва асинхрон боғлаб ўқитишда мактаблараро олимпиадаларни ташкил этиш .....                                    | 167 |
| <b>Нигматуллина Д.М.</b> Применение инновационных технологий и методов в развитии речи и мышления старших дошкольников. ....                                                | 173 |
| <b>Хасанова С.</b> Замонавий информатика ўқув курсини тузишдаги асосий концептуал ёндашувлар .....                                                                          | 177 |
| <b>Aripova M.L.</b> Xorijiy tilni o'qitish orqali inson tafakkurini rivojlantirish .....                                                                                    | 183 |
| <b>Sobirov S.T.</b> Badiiy adabiyotlarga illyustratsiyalar ishlashning an'analari (tarbiyaklasteriasosida).....                                                             | 187 |
| <b>Narbekov N.N.</b> Talabalarni innovatsion muhandislik faoliyatga tayyorlashda faoliyat turlari.....                                                                      | 192 |
| <b>Таджибаева Р.М.</b> Таълим жараёнларида рақамли технологиялардан фойдаланиш.....                                                                                         | 197 |
| <b>Султанов Е.К.</b> Аграр соҳаси олий таълим муассасалари ўқитувчиларининг агропедагогик компетенцияси.....                                                                | 203 |
| <b>Kushakova G.</b> Gender tengligi tushunchasining pedagogik mazmuni .                                                                                                     | 208 |
| <b>Malikov K.G.</b> Yordamchi to'g'ri burchakli proektsiyalash usulidan foydalanib standart aksonometriya parametrlarini aniqlash .....                                     | 213 |
| <b>Xolmatova F.M.</b> Tasviriy san'atning inson ma'naviyatini rivojlantirishdagi ahamiyati.....                                                                             | 219 |
| <b>Mamatov D.N.</b> Raqamli texnologiyalar muhitida ta'limda korporativ hamkorlik jarayonlarini pedagogik loyihalashtirish mazmuni va modeli.....                           | 229 |
| <b>Холматова З.А.</b> Таълим тизимида фаолият юритаётган педагог кадрларнинг компетентлигини оширишда педагогик диагностикадан фойдаланиш афзалликлари .....                | 230 |
| <b>Санақулов С.И., Бобожонов Д.Ў.</b> Ўқувчиларда “юмшок” кўникмалар (soft skills) шакллантиришнинг замонавий метод ва услублари .....                                      | 234 |
| <b>Rahmonqulova H.S.</b> “Oliy ta'lim tashkilotlarida talabalarning kognitiv mustaqilligini takomillashtirish” .....                                                        | 241 |
| <b>Mavlonbek A.D.</b> Boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'qish savodxonligini rivojlantirishda pirls xalqaro tadqiqot topshiriqlarining ahamiyati .....                    | 245 |
| <b>Kudratova A.I.</b> Funktsional savodxonlikni shakllantirishda o'qituvchi kasbiy kompetentligi .....                                                                      | 252 |
| <b>Abdullayev M.D.</b> O'zbekistonda geografiya ta'limi metodikasi bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar tahlili .....                                                         | 259 |
| <b>Сиддиқов И.Б.</b> Бўлажак тарих ўқитувчиларида информаион-аналитик компетентликни ривожлантиришнинг педагогик-психологик хусусиятлари ва омиллари .....                  | 264 |
| <b>Кобилова Ш.Х.</b> Инклюзив таълим шароитида ўқувчилар мотивини хавфсиз ҳаётга мувофиқлаштиришнинг педагогик-психологик омиллари.....                                     | 269 |
| <b>Nurullayev U.A.</b> Texnika oliy ta'lim muassasalarida muhandislik kompetentsiyalarini rivojlantirishning kontseptual asoslari.....                                      | 275 |
| <b>Xalimov M.K., Shokirova Sh.O.</b> Talabalar mustaqil ta'lim faoliyatini rivojlantirishning kontseptual asoslari.....                                                     | 282 |
| <b>Saidova M.J., Qandimova N.R.</b> Boshlang'ich sinf o'quvchisining nutqiy kompetentsiyasini rivojlantirishda xalqaro baholashning o'rni.....                              | 288 |
| <b>Eronqulova X.X.</b> Oilada va maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarning ishchanlik malakalarini rivojlantirish yo'llari.....                                        | 294 |
| <b>Azamov J.M.</b> O'zbekistonda oliy ta'lim muassasalari boshqaruviga yangicha tamoyillarni joriy qilish zarurati va imkoniyatlari.....                                    | 302 |
| <b>Норқулов Х. Д.</b> Миллий кадрлар тарбиясида ўсмирларни оилага тайёрлашнинг ўзига хос хусусиятлари.....                                                                  | 307 |

## BADIY ADABIYOTLARGA ILLYUSTRATSIYALAR ISHLASHNING AN'ANALARI (TARBIYA KLASTERI ASOSIDA).

**SOBIROV SARVAR TURSUNMUROTOVICH**

**Chirchiq davlat pedagogika universiteti “Tasviriy san’at” kafedrası katta  
o‘qituvchisi**

• Maqolada badiiy adabiyotda illyustratsiyalar bilan ishlashning zamonaviy yondoshuvlari, ta’lim klasterining ahamiyati, rassomning illyustratsiya ishlashdagi vazifalari, illyustratsiya ishlashda rassomning adabiy asar syujetini ochib berishi, bolalar kitobiga ishlangan illyustratsiyalarning o‘ziga xos xususiyatlari va obrazni ifodalashdagi ahamiyati haqidagi fikrlar bayon etilgan, Shuningdek, bolalar kitoblariga illyustratsiya ishlashda bolalarning yosh xususiyatlari, kitob mazmunini idrok qilishda illyustratsiyalarning ahamiyati yoritilgan.

• В статье описаны современные подходы к работе с иллюстрацией в художественной литературе, значение образовательного кластера, задачи художника в работе иллюстратора, способность художника раскрыть сюжет литературного произведения в работе иллюстратора, особенности иллюстрации к детским книгам и их значение в выражении образа, а также детских книг. Выделены возрастные особенности детей при работе с иллюстрациями, значение иллюстраций в понимании содержания книги.

• The article discusses the modern traditions of working with illustrations in fiction, the importance of the educational cluster, the role of artists in illustration, the complementarity of the writer and the artist in the work of illustration, the specifics of children's illustrations and the importance of image. In addition, the role of illustrations in understanding the content of the book, the age difference in children when working with illustrations in children's books.

**Kalit so‘zlar:** ta’lim klasteri, vizual, hissiy idrok, estetik sezgirlik, zamonaviy kitob, illyustratsiya, dizayn, syujet, illyustrator, adabiy uslub, grafik elementlar, grafik rassom, kompyuter grafikasi, vektor grafikasi, o‘yma.

**Ключевые слова:** образовательный кластер, зрительное, эмоциональное восприятие, эстетическая чувствительность, современная книга, иллюстрация, дизайн, сюжет, иллюстратор, литературный стиль, графические элементы, художник-график, компьютерная графика, векторная графика, гравюра.

**Keywords:** educational cluster, visual, emotional perception, aesthetic sensitivity, modern book, illustration, design, plot, illustrator, literary style, graphic elements, graphic artist, computer graphics, vector graphics, engraving.

Badiiy adabiyotning matnini vizual ochib berish juda murakkab jarayon bo‘lib, rassomlardan muayyan vazifalarni bajarishni talab qiladi. Kitob illyustratsiyasi tasviriy san’atning o‘ziga xos yo‘nalishi sifatida hissiy idrokini shakllantirishga alohida ta’sir ko‘rsatadi, estetik sezgirlikni rivojlantiradi, badiiy tasvirlar orqali adabiy asar mazmunini ochib beradi, ayniqsa tezkor idrokni rivojlantiradi. Ilyustratsiyalar, shuningdek ma’lumotni yaxshiroq o‘zlashtirishga, taqdim etilgan materialni chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Bolalar kitoblari va badiiy adabiyotlarga

ishlangan illyustratsiyalar o‘ziga xos didaktik funksiya bajaradi. Jumladan, o‘quvchi yoshlarning ma’naviy dunyoqarashini shakllantirish va rivojlantirishning muhim omili hisoblanadi. Kitob grafikasiga oid materiallar orqali o‘quvchi-yoshlarni milliy qadriyatlarimiz bilan tanishtirish, ularda insonparvarlik, vatanparvarlik, xislatlarini rivojlantirish, ma’naviy dunyoqarashini shakllantirish hozirgi globallashuv davrida juda muhim ahamiyatga ega. Zero, adabiy asarlar, ularga ishlangan illyustratsiyalarda shunday insoniy xislatlar tarannum etilgan.

Ilyustratsiya — kuchli ta’sir

vositasidir. U badiiy asarni ham boyitishi ham qashshoqlashtirishi mumkin. Bu illyustratorning mahoratidan balki, bayon qilingan tafsilotlarga munosabati, voqealarning qay darajada o'zlashtirgani va uning dunyoqarashiga bog'liq. Demak, chiroyli bezakning yechimini grafik rassomning mahoratigina emas, balki uning asarni o'qib qay darajada tushunganligi ham hal qiladi. Illyustratsiyalarda har doim rassomning syujetga, qahramonlarga, ularning taqdiri va harakatlariga individual munosabati aks etadi. Yaxshi kitob kattalar uchun naqadar foydaligini bilsak, kichik yoshdagi bolalarni voyaga yetishida beqiyos ahamiyatga ega. Ushbu masalada illyustrator ya'ni grafik rassom kichkintoylar didi dunyoqarashini tarbiyalovchi birinchi tarbiyachisi hisoblanadi. Yorqin rang-barang quvnoq chizgilar tasviri bir umrga yosh bolaning xotirasida qoladi.

Bolalar uchun mo'ljallangan kitoblarni bezash uchun rassomdan tasvirlanayotgan predmetga, yosh bolaning fikri va ko'zi bilan qaragan holda yondoshish talab etiladi. Bunday yondoshish orqali muvaffaqiyat qozoniladi. Kitob rassomi va o'quvchi o'rtasida badiiy bog'lanish bo'ladi. Odatda bolalar o'zlariga yoqqan rasmlardan nusxa ko'chirishga urinadilar, bu bilan ular o'zlarining qobiliyatini ko'rsatmoqchi bo'lishga intiladilar. Hali ularning tajribasi, fikrlashi mustaqil tarzda illyustratsiyalar (bezaklar) chizishga yetarli emas. Illyustratsiyadagi ranglar bolalar tasavvuriga ta'sir etishiga alohida e'tibor qaratish zarur. Illyustratsiya bolalar uchun kitobning eng muhim elementi bo'lib xizmat qiladi, bu uning badiiy qiymati, hissiy ta'sir darajasi, undan o'quvchining estetik tarbiyasi jarayonida foydalanish imkoniyatini aniqlaydi. Rasm bolalarning bilimlarini oshirish, axloqiy qadriyatlar, estetik g'oyalarni rivojlantirish va badiiy asarlarni idrokini chuqurlashtirishga yordam beradi. Maktabgacha yoshdagi bolalar kitobni illyustratsiyasiga qarab tanlaydilar. Bundan tashqari illyustratsiyalar bolalar tomonidan ertak va badiiy asar

matnini o'zlashtirishga, ertak va badiiy asarning mavzusi, g'oyasi, obrazlari haqida tasavvurlarini shakllantirishga yordam beradi. Bolalarni ertak va badiiy kitoblarni o'qish uchun qiziqtiruvchi va rag'batlantiruvchi omil bu illyustratsiyalardir. Tasviriy san'atning o'ziga xos turi sifatida kitob illyustratsiyasi dunyoni hissiy idrokini shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatadi, bolada estetik sezgirlikni rivojlantiradi.

Kitobdagi rasm bolalarning tasviriy san'at olami bilan birinchi uchrashuvidir. Kitob mazmunini to'ldirish va chuqurlashtirish, bolada haqiqiy san'at asari vujudga keladigan tuyg'u va tuyg'ularni uyg'otish, uning vizual idrokini boyitish va rivojlantirishda kitob illyustratsiyasi estetik vazifani bajaradi. Bola idrokining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan illyustratsiyalar tufayli kitobga qiziqish paydo bo'ladi. Ushbu ma'lumotni inobatga olgan xolda o'qituvchi, ulardan maktabgacha yoshdagi bolalarni estetik va axloqiy tarbiyalash vositasi sifatida foydalanishi tavsiya etiladi.<sup>1</sup>

Badiiy adabiyotda muallif tomonidan yozilgan voqealarni o'quvchi tomonidan murakkab jarayon bo'lib, illyustrator rassomning vazifalardan biri tarixiy va kundalik voqeyliklarni illyustratsiya asosida aniq ifodalashdan iborat.

Klassik adabiyot asarlari uchun ishonchli rasmlar bu o'sha davr rassomlari tomonidan yaratilganligi uchun yangi nashrlarda ko'pchilik muharrirlar ilgari ishlatilgan yoki eski rasmlarni qayta bosib chiqarish an'anasi paydo bo'lgan. Kitobni loyihalashtirishga bunday yondashuv qarama-qarshi bo'lgan qarordir, chunki bizning davrimizda ko'plab rassomlar buning teskarisini isbotlaydilar -

<sup>1</sup> Sobirov S.T, Sultanov X. E, Ismatov U. Sh. "Illustration and the Influence of Illustrator on Children's Understanding of Fairy Tales and Works of Art in Books". International Journal of Psychosocial Rehabilitation, Vol. 24, Issue 05, 2020 ISSN: 1475-7192. 02 Apr 2020



ular ma'lum bir davr hayotini va har qanday tarixiy tafsilotlarini yangi davrning ijtimoiy muhitidan kelib chiqqan holda aks ettirishga qodir.

Ularning asarlari badiiy va mafkuraviy fazilatlar bo'yicha mukammalligi bilan ajralib turadigan, oldingi davrlar haqida yangi tushuncha va tasavvurga ega rasmlardir. V. N. Lyaxovning so'zlariga ko'ra, "Rassomlarni izlanishga undaydigan kuchli turtki bu, avvalambor, klassik va zamonaviy adabiyotni anglashda yangi ufqlarni kashf etishdir. Bir qator tadbirlarning ochib berilishi va o'zlashtirilishidan qoniqmagan san'atkorlar adabiyotning tubiga kirib boradilar, yaqinda ularning e'tiboridan chetda qolgan asarlardan parchalar olishga harakat qilmoqdalar<sup>2</sup>".

Zamonaviy kitob - bu kitobni nafaqat taqdim etilgan materiallar, balki vizual hamrohlik orqali, o'quvchining e'tiborini butunlay va to'liq jalb qila oladigan, uni o'ziga xos fazoga jalb qiladigan mavzu. M.V. Stroganovning fikriga ko'ra "Yozuvchi va rassom hammualliflar sifatida birgalikda kitob yaratadilar va tayyorlaydilar, shuning uchun matn va grafik tasvirlar o'zaro bir-birini to'ldiradi". Hozirgi kunda illyustratsiya kitobni shunchaki bezashdan ko'ra muhimroq funktsiyaga ega. Ilyustratsiya, birinchi navbatda, badiiy matnni tanib olishning va uni har tomonlama ochishning samarali usuli bo'lish bilan birgalikda, M.V. Stroganovning fikriga ko'ra "Adabiy asarga ishlangan illyustratsiya o'quvchisining ijodiy faoliyatini ma'lum darajada cheklaydi, chunki u matnni aniq vizual izohlashni talab qiladi".<sup>3</sup>

Yuqorida aytib o'tilganidek, illyustratsiya - muhimtafsilotlarningishonchli tasvirlanishiga, muallifning maqsadini aniqroq ochib berishga, ma'lumotni yaxshiroq o'zlashtirishga yordam beradi. Deyarli ko'pchilik odamlarning idrok

qilishning asosini - ko'rish qobiliyati orqali idrok etish tashkil etadi. Negaki, aynan shu vizual tasvirlarni qo'lga olib ko'rish mumkin va bu jarayonda ko'proq esda qoladi. Bu shuni ko'rsatadiki, hozirgi paytda illyustratsiya matn mazmunini ochish usuli sifatida, balki badiiy tasvirlarda aks ettirilgan ma'lumotni tezda o'zlashtirish usuli sifatida ham ishlaydi.

Ilyustratsiyaning hissiy va ruhiy jihatdan ta'sirli bo'lishi - ko'rgan narsasining taassurotlarini sezilarli darajada olishga qodir odamga ta'sir qiladi. Mobodo badiiy adabiyot matn mazmunini ochib berish uchun illyustratsiyalar yoki rasmlar to'g'ri tanlanmagan bo'lsa ko'zlangan maqsadga erishila olinmaydi. Masalan: kitobning yaxlit dizayni asarning syujetiga, o'quvchilarning yosh toifasiga, muallifning adabiy uslubiga to'g'ri kelmasa ham kitob o'z auditoriyasini topa olmaydi. Kitobning keng auditoriyani qamrab olish nafaqat illyustrator tomonidan tayyorlangan illyustratsiyalar sifatiga, balki sifatli nashr etilishiga ham bog'liq. Shuning uchun ham illyustratsiya ishlanadigan kitoblarga sifatli poligrafiya mahsulotlari - qog'oz bo'yoqlar ishlatilishi talab etiladi.

Bugungi kunda klassik va zamonaviy badiiy asarlarni illyustratsiyasilar bilan bezash uslublari yaxlitligi, o'quvchilar auditoriyasiga mo'ljallanganligi nuqtai nazaridan bir qator xususiyatlarga ega. Kitobat san'atining taniqli tadqiqotchisi V.N.Lyaxov shunday deydi - "Kitob orqali kitobxonlarning harakatini yo'naltiradi va shu bilan uni idrok etish ritmini belgilaydi, balki uning umumiy badiiy natijasini to'ldiruvchi (yoki buzadigan) tasavvur doiralarini kengaytiradi".<sup>4</sup>

Kitobni bezashda illyustrator uchun ustuvor yo'nalish bu muhim uyg'un parametrlarni birlashtirgan yagona nashr tushunchasini shakllantirishdan, ya'ni grafik elementlar - bosh harflar, rasmlar,

<sup>2</sup> Бакулина Н.А., Трынова Т.В. "Современные тенденции иллюстрирования художественной литературы". КУЛЬТУРОЛОГИЯ И ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ. IV международная научная конференция. Молодой учёный. С. 25-27.

<sup>3</sup> Stroganov, M. V. M. S. Bashilov - rassom L. V. Tolstoy va M. E. Saltikova-Shchedrin // kiberleninka. URL: <https://kiberleninka.ru/maqola/v/m-s-bashilov-illyustrator-l-n-tolstogo-i-m-e-saltikova-schedrina>.

shriftlar, o'lchamlar, uslublari, intervallari va boshqalardan iborat. Agar matnning umumiy tarkibi va uni qo'llab-quvvatlaydigan vizual materiallar to'g'ri tuzilgan bo'lsa, birinchi navbatda, o'quvchilarni kitob dizayni va illyustratsiyalar orqali umumiy tushunchaga ega bo'lish orqali kitobni o'qishni xohlaydi.

Badiiy adabiyotlarga illyustratsiya ishlashning zamonaviy tendensiyalari kompyuterning turlicha grafik daasturlaridan iboratligi bilan tavsiflanadi. Ayni paytda alohida e'tirof etish joizki, ayrim hollarda kompyuter grafikasida bajarilgan ishlarda tasviriy san'atning ifodaviy vositalariga xos jihatlar to'laqonli ifodalanmaydi.

Ilyustratsiya, avvalo o'quvchining hissiyotlariga kuchli estetik ta'sir etuvchi vositasidir. U badiiy asarni ham boyitishi ham qashshoqlashtirishi mumkin. Bu illyustratorning mahoratidan tashqari, bayon qilingan tafsilotlarga munosabati, voqealarning qay darajada o'zlashtirgani va uning dunyoqarashiga ham bog'liq. Demak, chiroyli bezakning yechimini grafik rassomning mahoratigina emas, balki uning asarni o'qib qay darajada tushunganligi ham bog'liq. Ilyustratsiyalarda har doim rassomning syujetga, qahramonlarga, ularning taqdiri va harakatlariga individual munosabati aks etadi.<sup>5</sup>

Kitobni tasvirlashning muhim xususiyati - bu butun vizual doiraning yaxlitligi. Barcha tasvirlarni bitta kompozitsiya bilan birlashtirish ushbu asarning yanada to'liqroq yoritilishiga yordam beradi, uning ahamiyatini oshiradi va ma'lum tafsilotlarni ta'kidlaydi.

Ilyustratsiya va rasmlar ma'lum bir ketma-ketlikda joylashtirilishi va hikoyaga va bir-biriga mos bo'lishi kerak. Shuni esda tutish kerakki, vizual parchalar kitob bo'ylab tarqatilishi va shu bilan ma'lum bir ritmga asoslanishi kerak. Har bir rassomning o'ziga xos uslubi tufayli illyustratsiya subyektivdir. Turli xil illyustratorlar tomonidan badiiy asarga

ishlangan illyustratsiyalar chizish uslubi, g'oyaviy shakl va kompozitsion yechishda, ranglarni tanlashdagi yondoshuvlari, turlicha bo'ladi. Bunga misol qilib Servantesning "Don Kixot" asariga taniqli rassomlar Dorye hamda Domyelar tomonidan ishlangan illyustratsiyalar, O'zbekistonlik kitob bezovchi rassomlar Telmon Muhamedov, Abdubobi G'ulomov, Abduqahhor Maxkamovlarning "O'zbek xalq ertaklari" ga ishlangan turkum illyustratsiyalar misol bo'ladi. Barcha ajralib turadigan xususiyatlarning kombinatsiyasi rassomning o'ziga xos uslubini belgilaydi.

Hozirgi davrga kelib ta'kidlab o'tganimizdek, kitoblarni badiiy bezashning eng mashhur usullaridan biri kompyuter grafikasi, vektorli grafika, akvarel va turli xil gravyuralash texnikalarini o'z ichiga olgan an'anaviy usullardan keng ko'lamda qo'llanilayotganligi. Ko'p jihatdan, uslub va texnikani tanlash mo'ljallangan auditoriya va ularning tayyorgarligiga bog'liq. Kitobga rasm va illyustratsiyalar ishlashda o'quvchilarning yosh toifasini hisobga olish kerak, chunki kattalar va bolalar badiiy matnni idrok etish jarayoni sezilarli darajada farq qiladi.

Kitob illustratsiyasi yosh bolalar uchun muhim ahamiyatga ega. Bola uchun kitob illyustratsiyadan boshlanadi va bu bolaning o'zlashtirishi uchun rag'bat bo'lib xizmat qiladi. 5-6 yoshdagi bolalarda o'qish ko'nikmalari yetarli darajada shakllanmagan bo'ladi, shuning uchun bolalar idrokining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda ishlangan illyustratsiyalar bolalarning kitobga va o'qishga qiziqishini oshiradi.<sup>6</sup>

Voyaga yetgan o'quvchilar uchun aksariyat hollarda kitob nashrini tanlashda ustuvor yo'nalish axloq, tarbiya, ma'naviy tamoyillar va munosabatlar psixologiyasi bilan bog'liq masalalarni ochib berishdir. Natijada, ushbu yoshdagi bolalar kitoblarda

<sup>4</sup> Lyaxov, V. N. Kitob san'ati. / V.N. Lyaxov. - M., 1978

<sup>5</sup> Sobirov S.T, Sultanov X. E, Ismatov U. Sh. International Journal of Psychosocial Rehabilitation, Vol. 24, Issue 05, 2020 ISSN: 1475-7192. 02 Apr 2020. p 3526-3533

yanada murakkab rasmlar ustunlik qiladi degan xulosaga kelish mumkin.

Bolalar adabiy va badiiy nashrlarida illyustratorlar ko'pincha an'anaviy akvarel uslubiga murojaat qiladilar, bu esa tasvirlashda yumshoqlik, ranglarning yorqinligi bilan ajralib turadi. Ranglarning yorqinligi va yumshoq ishlanganligi yosh kitobxonlarni o'ziga jalb qiladi. Hozirgi vaqtda multfilm tasvirlari har bir bolaga tanish bo'lib, o'zining yorqinligi, aniq kompozitsion yechimi, oddiy ijro texnikasi va belgilar va atrof-muhitning aniq ravshanligi bilan o'ziga jalb qiladi.

Bu bolalarga sodir bo'layotgan voqeayliklarning mohiyatini osonlikcha tushunishga yordam beradi, shuningdek, bolaga ilgari ko'rmagan narsalarni taqdim etadi. Bolaning ta'lim jarayonida kitob juda muhim rol o'ynaganligi sababli, undagi illyustratsiyalar nafaqat badiiy tomondan

kitob nashri dizayni sifatida ko'rib chiqilishi, balki g'oyaviy va pedagogik ahamiyatga ega bo'lishi kerak.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, matn va illyustratsiyalar kitob mazmunini taqdim etishning asosiy shakli bo'lgani uchun bolaning kitobni tushunishi og'zaki taqdimot va ko'rgazmali tasvirning to'g'ri nisbati bilan ta'minlanadi. Bolalar uchun kitoblarning illyustratsiya va rasmlarga bo'lgan ehtiyoji kattadir. Zamonaviy badiiy ifoda etishning barcha vositalaridan foydalangan holda rassom kattalar uchun ham, bolalar uchun ham ta'sir qiladigan, hissiy idrokni shakllantiradigan, estetik sezgirlikni rivojlantiradigan, badiiy tasvirlar orqali badiiy matnning oshkoraligini rag'batlantiradigan illyustratsiyalar ishlaydi. Ilyustratsiya bolalarni matnni yanada chuqurroq va yaxshiroq idrok etishiga va bilimlarining boyitishiga yordam beradi.

<sup>6</sup> Sobirov S.T. "IMPORTANCE OF ILLUSTRATIONS FOR PERCEPTION OF CONTENT OF THE BOOK". European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. Volume 8 Number 4, 2020 Part II ISSN 2056-5852. P 98-101.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

#### Фойдаланилган адабиётлар:

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

1. Бакулина Н.А., Трынова Т.В. "Современные тенденции иллюстрирования художественной литературы". КУЛЬТУРОЛОГИЯ И ИСКУССТВОВЕДЕНИЕ. IV международная научная конференция. Молодой учёный. с 25-27.
2. Lyaxov, V. N. Kitob san'ati. / V.N. Lyaxov. - M., 1978.
3. Sultanov X.E, Sobirov S.T. "Tasviriy san'at o'qitish metodikasi" (1-sinf uchun). O'quv qo'llanma, Toshkent viloyati CHDPI, Chirchiq 2021.
4. Sobirov S.T, Sultanov X. E, Ismatov U. Sh. "Illustration and the Influence of Illustrator on Children's Understanding of Fairy Tales and Works of Art in Books". International Journal of Psychosocial Rehabilitation, Vol. 24, Issue 05, 2020 ISSN: 1475-7192. 02 Apr 2020. p 3526-3533.
5. Sobirov S.T. "IMPORTANCE OF ILLUSTRATIONS FOR PERCEPTION OF CONTENT OF THE BOOK". European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. Volume 8 Number 4, 2020 Part II ISSN 2056-5852. P 98-101.
6. Stroganov, M. V. M. S. Bashilov - rassom L. V. Tolstoy va M. E. Saltikova-Shchedrin // kiberleninka. URL: <https://kiberleninka.ru/maqola/v/m-s-bashilov-illyustrator-i-n-tolstogo-i-m-e-saltikova-schedrina>.
7. Sobirov S.T. "BOLALAR IJODIY QOBILYATINI RIVOJLANTIRISHDA GRAFIK RASSOMLAR HAYOTI VA IJODIY FAOLIYATINI ORGANISHNING MUHIMLIGI". ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯДА ИННОВАЦИЯЛАР 2-махсус сон. ISSN 2181-9513. 2020 yil. B 459-464
8. Sultanov X.E, Sobirov S.T, Marasulova I. M. "THEORETICAL BASIS OF CLUSTER APPROACH IN FINE ARTS EDUCATION". Journal of Critical Reviews ISSN- 2394-5125 Vol 7, Issue 9, 2020. 15.05.2020. p 108-111
9. Sobirov S.T. BOLALAR IJODIY QOBILYATINI RIVOJLANTIRISHDA GRAFIK RASSOMLAR HAYOTI VA IJODIY FAOLIYATINI ORGANISHNING MUHIMLIGI. ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯДА ИННОВАЦИЯЛАР 2-махсус сон. ISSN 2181-9513. 2020.
10. Sobirov S.T. "Some factors that impede the development of students' creative abilities in fine art classes". Asian Journal of Research № 1-3, 2020, ISSN 2433-202x. 2020 yil. 214-218 b.
11. Султанов Х.Э, Худайбердиев П.У, Собиров С.Т. "Непрерывное образование в Узбекистане как требование времени". МОЛОДОЙ УЧЁНЫЙ илимий журналининг 2017 йил № 4 сони.
12. Sarvar Tursunmurotovich Sobirov. Developing Students' Imagination Through Illustration and Illustrations in Fine Arts Classes. International Journal of Social Science Research and Review. <http://ijssrr.com> editor@ijssrr.com Volume 5, Issue 6 June, 2022.
13. Sarvar Tursunmurotovich Sobirov. International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding. <http://ijmmu.com> editor@ijmmu.com ISSN 2364-5369. Volume 9, Issue 6 June, 2022.